
*С.В. Сидоренко,
кандидат філософських наук,
асистент Запорізької державної інженерної академії*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ СУПЕРЕЧНОСТІ

Під глобалізацією розуміють процес універсалізації, становлення загальних структур, зв'язків, відносин у різних сферах буття глобального суспільства. Заслуговує на увагу думка А.Єрмоленка про те, що глобалізація створює універсальний світ, в якому, за словами В.Ляха, трансформації зачіпають усі сфери суспільного та індивідуального життя [1, 11].

Різні погляди на глобалізацію пояснюються: полісемантичністю слова “глобальний” (від французького “globus” – куля), тобто такий, що являє собою всесвітній, всезагальний, універсальний процес; різними визначеннями поняття “глобалізація”. Глобалізація – це багатоаспектний процес тотального включення всіх сфер матеріального й духовного буття різних країн і народів планети у формування єдиної системи, яка перебуває у безпосередньому зв'язку з біосферою. Її суттєвою особливістю є усвідомлення народами різних країн глобальних планетарних загроз, а також формування глобальної спільноти на основі споріднених ціннісних орієнтирів, культури, способу життя. Відбувається інтенсивний розвиток інформаційно-технологічної революції, одночасно з філософією, наукою, екологією формується глобальна свідомість.

Феномен глобалізації досить суперечливий. На сьогодні не лише відсутня єдина теорія глобалізації, але немає навіть достатньо продуманої її стратегії. Полісемантичність сучасних теорій засвідчує, на думку М.Чешкова, кризу глобалізації як науки, яка поки що не виявила ні предмет, ні об'єкт власного дослідження. У зв'язку з цим лишається відкритим питання про сутність глобалізації. Відбуваються дискусії навколо причин появи глобалізації, її етапів, аспектів, підходів, базових мегатенденцій тощо. Водночас, усебічний погляд на неї не розкриває справжніх причин зародження процесів глобалізації. Найчастіше феномен глобалізації розглядається як явище, що продовжує логіку традиційного капіталізму в контексті неолібералізму. Але такий погляд не розкриває сутності даного процесу. На думку У.Бека, “неоліберали є ліквідаторами західної цивілізації – навіть якщо вони вважають себе за її реформаторів” [2, 22]. Глобалізація не так продовжує традицію, що склалася, як завершує її. У таких умовах вичерпала себе формаційна модель і сценарії цивілізаційного підходу до світової історії. Проблеми, з якими зустрілася сучасна цивілізація в процесі взаємодії глобального суспільства і людини, свідчать на користь необхідності створення нових цінностей не стільки в економічній, технологічній та інформаційній сферах, як у соціально-антропологічній, тобто в уявленнях про людину, її місце в культурі, покликаних змінити ті, що склалися в європейській гуманітарній традиції за добу середньовіччя.

У 90-х роках минулого століття терміни “глобальність”, “глобалізація”, “глобальне суспільство” стали символом суспільної свідомості. У працях, присвячених глобалістиці, дослідники вирізняють хвилі глобалізації, детерміновані вільною торгівлею, підприємництвом, стадіями революції в інформатиці, телекомунікаціях. Перша хвиля глобалізації відбувалася на рубежі ХІХ–ХХ століть і характеризувалася економічним зростанням Великобританії і Німеччини. Світові війни, Велика депресія поступово зупинили процес

економічно-інформаційного взаємовпливу націй. Друга хвиля – з 1970-х років до сьогодні супроводжується створенням широкої мережі міжнародних інститутів, єдиної глобальної економіки з домінуваннями “глобальної тріади”: Північна Америка, ЄС, Східна/Західна Азія. Світова економіка поступово інтегрується в єдине ціле, відбуваються трансформація освіти, інфраструктури, розвиток мікроелектроніки, біотехнологій, телекомунікацій, космічної техніки, комп’ютерів, новацій тощо. Крім того, глобалізація впливає на національні економіки і лише деякі країни дозволяють собі незалежну валютну політику. Інтеграція Європи стимулювала створення Північноамериканської зони вільної торгівлі та організації Азійсько-Тихоокеанської економічної кооперації. Зазначені фактори зумовлюють виникнення глобальних суперечностей у світі [3, 119–120].

Криза ліберальної моделі глобалізації, негативні наслідки її антигуманної спрямованості створюють проблему виживання людини в глобалізованому світі. Ця проблема міцно пов’язана з гострими суперечностями, зумовленими соціальними, економічними, політичними, ідеологічними обставинами. Внаслідок цього значно змінюється світогляд людства, збільшується взаємозалежність усіх сфер суспільного життя, зростає вплив держав одної на іншу. Кожна з них, відстоюючи власні національні інтереси і суверенітет, породжує серйозні суперечності в міжнародних відносинах. Таке переплетіння гострих суперечностей, своєю чергою, спричинює різні соціально-економічні, політичні, культурні глобальні проблеми – виклики сучасності.

Виклики глобалізації для країн – це проблеми і загрози, породжені нею. Процеси глобалізації впливають на країни і народи, що мають різні рівні соціально-економічного розвитку. Для країн, що розвиваються, глобалізація відкриває сприятливі умови для розвитку, але, водночас, створює великі труднощі. Наприклад, збільшується рівень відсталості серед країн, що розвиваються. Вхідження в глобальну ринкову економіку потребує від них корінного перетворення їх соціально-економічної структури. Міжнародний ринок цілком підкоряється “правилам гри” багатонаціональних компаній і розвинутих постіндустріальних країн. Оскільки рівень соціально-економічного розвитку країн, що розвиваються, поки що незначний, вони не можуть на рівних конкурувати з розвинутими країнами на світовому ринку. Перед країнами, що розвиваються, стоїть завдання інтеграції у світову економіку, але, водночас, вони хочуть запобігти залежності від інших країн.

За словами Ю.Павленко, “основна суперечність глобалізації полягає в тому, що при безперечному зростанні світової економіки як такої, ще більше зростає нерівність у розподілі прибутків між різними країнами – причому не лише у відносних, а і в абсолютних показниках”. Симптоми глобалізації настільки суттєві, що багата Північ та бідний Південь стали повними протилежностями у світових масштабах: на Півночі поширюється прагматизм, ринкові відносини, індивідуалізм із духом постійної боротьби, на Півдні – антиамериканізм, ксенофобські настрої, аномія, бездуховність. Досить актуальною є думка Ф.Енгельгарда про третю світову війну, адже людство, внаслідок розколу світу, має вести війну з бідністю, яка супроводжується такими явищами, як мафія, тероризм та екстремізм. Гострі суперечності і напруженість у світі зумовлюються нестачею води і нафти.

Так, Д.Сорос, спостерігаючи й описуючи глобалізаційні процеси з “епіцентру” поширення нового світового порядку, зупиняється на морально-етичних проблемах сучасності. Він висловлює побоювання щодо поширення цінностей прагматизму, збагачення, накопичення і гедонізму, що можуть підірвати підвалини загальнолюдського гуманізму. Завдяки глобальним

процесам відбувається дискримінація в розподілі світових інтелектуальних, матеріальних і природних ресурсів через формальні і неформальні міжнародні організації [4].

Глобалізація здійснює зростаючий вплив на людину. Особливої актуальності вона набуває в наші дні у вигляді глобальних проблем, серед яких можна вирізнити: інтерсоціальні проблеми (боротьба з тероризмом, соціально-економічні проблеми, проблеми відсталості і раціонального використання досягнень науково-технічного прогресу та нейтралізації його негативних наслідків); проблеми в системі “людина–суспільство” (демографічні, освіти, культури, комп’ютеризації, прогнозування майбутнього людства); проблеми забезпечення здоров’я людини, раціонального використання досягнень науково-технічного прогресу та НТР, демографічна, проблеми виживання людства та всього живого на Землі (комплекс екологічних проблем, запобігання світової термоядерної війни і забезпечення всезагального миру); забезпечення прав і свобод людини, проблеми в системі “природа–суспільство” (екологічні, ресурсів, енергетики, продовольства, освоєння космосу). Розглядаючи соціально-екологічні відносини, дослідниця О.Добридень підкреслює, що “екологічне лихо не визнає кордонів. Незалежно від політичних і соціальних позицій, релігій, континентів і націй, всі ми – громадяни забрудненої планети” [5, 1]. Отже, в глобальному світі на людину очікують не лише нові можливості, а й серйозні глобальні проблеми, зумовлені наслідками техногенної діяльності, які ігнорують засадничі підвалини людського буття. Існують критерії, які визначають позитивний і негативний впливи країн на глобалізацію. Це, насамперед, індекс глобалізації, який дає можливість спостерігати інтеграцію будь-якої країни у світове господарство та порівняти розвиток різних країн за даним показником [6, 6].

Цивілізаційно-культурне розмаїття сучасного світу, який засвоюється засобами інформаційних технологій, сприяє пізнавальній роботі мислення і духовному збагаченню людства; водночас, це породжує потребу в однорідній соціокультурній, економічній, політичній інформації, що стандартизує духовний світ масової людини, в якій відсутні навички продуктивного мислення як уміння об’єднати різноманітне й надихнутися ним з метою вироблення бажання діяти активно і цілеспрямовано.

Стан людини у сучасному світі є амбівалентним. З одного боку, внаслідок глобалізації зростає роль особистості, яка розбудовує життя за власною програмою, а з іншого – людина втратила певну ціннісно-смыслову форму власного буття. Наступною тенденцією є те, що в умовах глобалізації відбувається суттєве розширення інформаційного простору; але, водночас, індивідуалізація здійснює потужний вплив на потреби і мотиви діяльності особистості. Вони дедалі менше регулюються культурою, системою, традицією норм і цінностей власного соціального середовища.

Послаблення стійких соціально-групових зв’язків людей, глобальне поширення “масової культури” і насаджувannya нею стандартів загострює проблему ідентичності. Адже саме історично утворені культури є головним джерелом, з якого особа запозичує життєву мудрість і духовну насагу. Людині, яка втратила своє коріння, загрожує психологічна дезорієнтація, втрата внутрішніх правил, які регулюють її життя. Духовна сутність людини спонукає її до саморозкриття, самовизначення, вдосконалення, тоді як головною причиною, що спричиняє моральний занепад людини, є втрата ціннісної системи, яка складається з духовних і моральних пріоритетів.

Сучасні світові події вказують на духовну обмеженість сучасної людини, що, врешті-решт, призводить до збройних конфліктів, війн, терористичних актів.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що духовна криза виникає й набуває розвитку на тлі поліпшення умов життя. Головними причинами такого явища є:

- 1) технізація, що спричиняє зростання всіх форм відчуження і демократизації суспільства;
- 2) прихильність людини до культурного середовища, що ідеально пристосовує її до задоволення своїх бажань і потреб.

Однією з особливостей сучасного етапу розвитку суспільства є те, що духовний, моральний, соціальний розвиток окремого індивіда не встигає здійснюватися такими самими темпами, як відбуваються зміни у світі. У контексті даної проблеми виникає альтерглобалізм – всесвітній рух, метою якого є зміни в головних параметрах глобалізації. Вперше ідеї альтерглобалізму знайшли підтримку у 2001–2002 рр. на соціальних форумах в Порту-Алегрі та Флоренції. Альтерглобалізм виступає за гуманістичний розвиток глобального суспільства. Саме тому виховання духовної людини, яка цінує й відстоює ідеали добра, гідності, відповідальності, істини, є актуальним завданням міжнародної політики [3, 24].

Україна є складовою глобальної світової системи, тому світові процеси впливають на розвиток усіх сфер суспільно-державного життя. Глобалізація для української спільноти, зважаючи на відповідні соціально-економічні, політичні і культурні процеси, – це ломка усталених традиційно-звичаєвих стереотипів, властивих народній свідомості в частині мотиваційно-вчинкової сфери суспільної поведінки, виробленої під час тривалого існування в умовах моністичних типів світоглядно-методологічної культури, якою були просякнуті всі сфери суспільного буття. Внаслідок такої ломки перманентними впродовж понад двох останніх десятиліть стали прояви кризових явищ у системі цінностей, втрата соціальної ідентичності і само- ідентичності, крихкість підвалин основних сфер життя вітчизняного соціуму, що зумовлюють потребу всебічного розгляду феномена соціальної адаптації людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Браславець О., Буряк Л.* Глобалізаційні виклики духовності на межі тисячоліть, або чи буває лихо з розуму? // *Я, Студент.* – 2004. – № 3.
2. *Бек У.* Что такое глобализация? – М., 2001.
3. *Глобалистика: Международный междисциплинарный энциклопедический словарь.* – М., СПб., 2006.
4. *Сорос Дж.* О глобализации. – М., 2004.
5. *Добрідень О.В.* Соціально-екологічні відносини: сутність, формування та шляхи вдосконалення: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – Запоріжжя, 2004.
6. *Згуровский А.* Войны глобализации // *Зеркало недели.* – 2006. – № 37(616).
7. *Воронкова В.* Філософія. – К., 2004.